

Sunum Raporu

Elif Buyruk- Zeynep Kuruçaylı - Aybüke Ekici

07.05.2016

VAKIFLAR

“Ben ki İstanbul Fatihî abd-ı aciz Fatih Sultan Mehmet, bizatihi alın terimle kazanmış olduğum akçelerimle satın aldığım İstanbul’un Taşlık mevkiinde kâin ve malûmu’lhudut olan 136 bap dükkânımı aşağıdaki şartlar muvacehesinde vakfi sahih eylerim. Şöyle ki: Bu gayrı menkulâtımdan elde olunacak nemalarla İstanbul’un her sokağına ikişer kişi tayin eyledim. Bunlar ki, ellerindeki bir kap içerisinde kireç tozu ve kömür külü olduğu halde günün belirli saatlerinde bu sokakları gezerler. Bu sokaklara tükürenlerin, tükürükleri üzerine bu tozu dökerler ki yevmiye 20’şer akçe alsınlar; Ayrıca 10 cerrah, 10 tabip ve 3 de yara sarıcı tayin ve nasp eyledim. Bunlar ki, ayın belli günlerinde İstanbul’a çıkarlar bilâistisna her kapıyı vurular ve o evde hasta olup olmadığını sorular; var ise şifası, ya da mümkün ise şifayab olalar. Değilse kendilerinden hiçbir karşılık beklemeksizin Darülacezeye kaldırılarak orada salâh bulduralar. Maazallah herhangi bir gıda maddesi buhranı da vâki olabilir. Böyle bir hal karşısında bırakmış olduğum 100 silâh, ehli erbaba verile. Bunlar ki hayvanat-ı vahşiyenin yumurtada veya yavruda olmadığı sıralarda balkanlara çıkıp avlananlar ki zinhar hastalarımızı gıdasız bırakmayalar. Ayrıca külliyyemde bina ve inşa eylediğim imarethanede şehit ve şühedânın harimleri ve Medine-i İstanbul fukarası yemek yiyeler. Ancak yemek yemeye veya almaya bizzâtihi kendüleri gelmeyüp yemekleri güneşin loş bir karanlığında ve kimse görmeden kapalı kaplar içerisinde evlerine götürüle.”

Vakıf nedir?

Sözlükte ‘durma, alıkoyma, ayırma, bağlama’ manalarına gelen vakıf kelimesi, ‘bir malı veya mülkü satılmamak kaydıyla bir hayır işine bağışlama anlamına gelmektedir.

Tarihin eski devirlerinden beri, sosyal yardımlaşma ve güvenlik adına çeşitli müesseseler kurulmuştur. Bu müesseselerden en kapsamlı ve sistematik olanı da vakıf kurumudur ve vakfa sosyal içerik kazandıran özelliği de her daim kamuyu gözetmesidir.

Vakıfların bir diğer önemli özelliği de vakfeden ile vakfin menfaatleri kendilerine tahsis edilenler arasında köprü olmasıdır. Vakfedenler genelde yüksek gelir seviyesine sahip insanlardan, vakfin menfaatleri kendilerine tahsis olunanlar ise düşük gelir seviyesine sahip insanlardan oluşur. Bu sayede üst tabakadan alt tabakaya doğru gerçekleşen gelirlerin aktarımı ile alt sınıf daralma, orta sınıf ise genişleme imkânı bulur.

Vakıfların hukuk dünyasında varlık gösterebilmesi için irade beyanı, vakfin sürekliliği, temlik ve temellük edilememesi, tüzel kişiliğe sahip olması ve bağlayıcı olması yeterlidir. Bununla birlikte vakfeden için belki de en önemli yanı, vakıftan yararlananlar için de en güzel yansıma olarak vakfin ebedi olması, yani belli bir süreye bağlanarak vakıf kurulamamasıdır. Vakfedilenin süreye bağlanmaması, vakıf menfaatinin kesintisiz olmasını, böylece toplumda ivazsız fedakârlığın sürmesini, infak kültürünün devamını sağlar. Üstelik vakfedilen mal, temlik ve temellük edilemez, alınıp satılamaz, hiçbir kişi veya kurumun mülkiyetine giremez.

Vakıf kelimesi Kur'an-ı Kerim'de terim olarak yer almamakla birlikte, vakfin amacını karşılayacak olan 'Birru hayr', 'Birru takva' ve 'İnfak' kavramları ilk inen ayetlerden itibaren sıkça vurgulanan kavramlar arasındadır. Bu kavramlar; insan nefsinin bencillikten kurtarılması ve fazla olanı ihtiyaç sahiplerine ulaştırmanın yanı sıra, kendisi için değerli olanın infak edilmesini de sıkça vurgulamıştır. Ayrıca ayetlerde, yapılan bu yardımların Allah'ın ihtiyaç sahiplerine belirlediği bir hak olduğu da belirtilmiştir.

Sadece dini hizmetler amacıyla değil; tarih boyunca eğitim, öğretim, sağlık, insani yardım, hayvan bakımı, medrese-han-hamam imarı, sokak temizliği, gıda temini vs. gibi her türlü konuda faaliyet gösteren çeşitli vakıflar varlık göstermiştir. İlk medeniyetlerden günümüze kadar aslını korumuş olan vakıf, Eski Yunan'da, Roma'da, Mezopotamya'da, Bizans'ta günümüzdeki anlamını bizzat karşılamasa dahi çok benzer kurumlar olarak görülmüştür.

İslam hukukunda ve Osmanlı hukukunda vakıf kurumuna önem verilmesinin sebebi ise ayet ve hadislerde sıkça sözü edilen infak kurumundan gelmektedir. Peygamber (SAV) döneminden itibaren vakıf kültürü topluma yerleşmiş ve gün geçtikçe gelişmiştir.

İlk medeniyetlerden sonra İslam ile asıl şeklini kazanan, Doğu ve Osmanlı medeniyetine kadar böylesi büyük önem taşıyan vakıflar, payitaht İstanbul'un nerdeyse yüzde seksenini oluşturmaktaydı. Bugün bile halkın kullanımına açık alanlar, İstanbul'un su şehir şebekesini sağlayan Terkos Gölü, eğitim sağlayan okullar, sağlık hizmeti veren hastaneler bu vakıf kültürünün eseridir.

Günümüzde sivilliliğini siyasete kurban veren yeni vakıflar, kadim vakıf kültürünün çok uzağında görülmektedir. Ne yazık ki bunda, harf devrimi gibi toplum hafızasını toptan silmeye yönelik Cumhuriyet Dönemi değişiklikleri etkili olmuştur. Çünkü Cumhuriyetin ilanından sonra hiçbir zaman eski İslâm-Osmanlı vakıf kurumunun uygulaması mümkün olmamıştır. 3 Mart 1924 tarihinde 429 sayılı Şeriye ve Evkaf ve Erkânı Harbiye Umumiye Vekâletlerinin

İlgasına Dair Kanun'un yürürlüğe girmesiyle "Şer'iyye ve Evkâf Vekâleti" kaldırılmış, yerine Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu kanunla birlikte uyarlanma sağlanmaya çalışılmışsa da birçok vakıf tasfiye edilmiş, günümüze ulaşamamıştır. Cami, medrese, hamam gibi pek çok vakıf eseri yeni yollar, yeni devlet kurumları, yeni bir şeyler adına yıkılmış; gelir getiren arsa ve arazilerin bakımı yapılmamış, kayıtlardaki değişiklikler ve pek çok başka sebeplerle vakfiyeler el değiştirerek vakıflar fiilen ortadan kaldırılmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilen vakıflar ise tıpkı eski- yeni harf, eski kıyafet – yeni kıyafet, eski eğitim- yeni eğitim ayrışımı gibi imparatorluktan ulus devlete dönüşme, Doğu ile Batı arasında kalma ikileminde kalmıştır. Buna, yeni düzenlemede vakıf yerine 'tesis' kavramının kullanılmasına tepki olarak 1967 değişikliğine kadar yeni vakıf kurulamaması da eklendiğinde, vakıf bilincinin ne kadar darbe aldığını anlamak mümkün olmaktadır.

Bu ikilem, mazbut vakıfların bugünkü durumuna bakıldığında açıkça görülmektedir. Özel üniversite kurmanın Anayasa ile yasaklanmış olması bahanesi ile vakıf üniversiteleri kavramı getirilmiş; bunun için pek çoğu şirket temelli olmak üzere kurulan vakıflar ile Özel- Kamu- Vakıf Üniversitesi karışımı, dünyada başka bir örneği olmayan "Vakıf Üniversitesi" Yüksek Öğretim Kurumu meydana gelmiştir.

Vakfın insanı yaşatma, toplumu ayakta tutma, iyiliği yayma, infak etme ile Allah'a yaklaşma amacı bırakılmış; ders verecek öğretmenlerin ianesinin bile hesaplandığı, hademesinin günlük yevmiyesinin vakfedilen tarlanın ürünü üzerinden hesaplandığı vakıfların yerine, burslu okuyanlar hariç paralı eğitimin verildiği ticarethane üniversiteler kurulmuştur. Hâlbuki vakıf hizmetlerinden ücret alınabilmesi, bu hizmetlerin vakıf bünyesinde hukuk kurallarına uyarlı biçimde kurulmuş bulunan bir iktisadi teşebbüs tarafından verilebilmesine ve bu hizmetin ticari amaçla verildiğinin ilan edilmesine bağlıdır. Burada muhatap yine ilim talep eden bireyler(öğrenciler) değil, sadece ticari kurumlar olabilir. Öğrenci aldığı bilgiyi ticari emtia haline dönüştürmeyen kişidir. Ayrıca bilgiyi ticari emtia haline dönüştürmeyen kamu kuruluşları da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Bu kişi ve kuruluşlara vakfın vakfiyesinde belirtilen bilgi ve hizmet satılamaz.

Üniversite kurmak için kurulan vakıflar, burslu öğrenciler dışında ücretsiz eğitim vermezken, pek çoğu üst gelir kaynağı sahibi kişilere hitap etmektedir. Bu durum, vakfeden ile vakfın menfaatinden yararlananlar arasındaki ilişkiyi de, toplumun üst gelir sınıfı ile alt gelir sınıfı arasındaki köprüyü de, vakfın hayra yönelik hizmet verme anlayışını da temelden sarsmakta, vakıf bilincini zedelemektedir.

Mazbut vakıflar bünyesinde kurulan yeni birkaç vakıf üniversitesi için de benzer durum söz konusu olmakla birlikte, vakfiyelerine el konulmuş olması ya da kullanılamayacak hale gelmelerinden dolayı düşük vakıf gelirleri ile ayakta kalamayacaklarından; aslında zorunlu olarak bu yolu tercih ettikleri söylenebilir.

Günümüzde vakıf malları yağma edilmiş ve tahsis edilen amaçları dışında kullanılan; satılarak gelir elde etme yoluna gidilen vakıf arazilerinin durumu için Okmeydanı, Eyüp ve Kâğıthane gibi semtlerin şu anki durumlarını örnek vermek yeterli olacaktır.

Vakıfların günümüzdeki bu ikilemini ortadan kaldırmak üzere, 2008 yılında kabul edilen 5737 sayılı Vakıflar Kanunu, pek çok yenilik getirmişse de vakıfların geleceğine yönelik olumsuz bazı hükümleri de ihtiva etmektedir. Zira 28 Şubat döneminin iradesi olarak ortaya çıkan yeni Vakıflar Kanunu, tam da dönemin yansımalarını içermektedir.

Vakıf yöneticisi olmayı yasaklayan hallerin çoğaltılması, vakıfların kuruluş malvarlığına sınırlama getirilmesi, Vakıflar Genel Müdürlüğüne beyanname verilmemesinin çok ağır cezaya bağlanması gibi vakfın özüne yönelik ve vakıf kültürünü zedeleyici bu düzenlemeler ne yazık ki doğru dürüst tartışma alanı bile bulamamaktadır.

Sosyal yapıyı, her kademedен insanı, alan elen- veren el düsturu ile yönlendirerek ayakta tutan ve infakin yaygınlaştırılmasını sağlayan vakıflarımızın, geleceğe de ışık tutabilmesi için öncelikle hukuki alt yapısının sağlamlaştırılması gerekmektedir. İstanbul'un ve Anadolu'nun insana ve hayata can veren damarları geçmişte kurulan vakıflarımızdır. Geleceğe yön verebilmek ve sağlıklı bir toplum için hem eski vakıflar ayakta tutulmalı hem de yeni vakıflarla infakı çoğaltılmalıdır.

Vakıf Üniversitelerinin, bugün için vakıf deyince ilk aklımıza gelen kurumlar olması hasebiyle, bu Üniversiteler için Anayasadaki yasağın ortadan kaldırılarak özel üniversitelerin kurulmasına izin verilmesi, mazbut vakıflar bünyesinde kurulan vakıf üniversitelerinin ise vakıf amacına uygun olarak hayır amaçlı kurumlar haline getirilmesi, ticarethane olmaktan uzaklaştırılması ve bunun için de vakfiyesindeki gelirlerine tam olarak ulaşmasının yollarının açılması gerekmektedir. Gayri Müslimlerin vakıflarının iade edilerek devlet tarafından tazmin edilmesini sağlayan kanun değişikliği gibi mevzuatta yapılacak değişiklik hukuki temeli oluşturarak sorunun ortadan kalkmasını sağlayacaktır. Yine, Anayasa değişikliğinin gündemde olduğu bu süreçte, Üniversiteler ile ilgili değişikliğin yapılması için de çalışma yapılmalı ve bu husus önceliğe alınmalıdır.

İnfakı ve iyiliği yaymayı her daim gözeterek, “halka hizmet Hakk’a hizmettir” düsturu ile vakıf ruhunu aslına uygun bir biçimde korumak ve amacına uygun hizmet etmelerini sağlamak hukukun da devletin de görevidir.

Şimdi bizlere düşen görev: vakıf kurumunun esasını teşkil eden vakıf ruhunu kendimize ve çevremize, toplumumuza yeniden en güzel şekliyle kazandırmak olmalıdır. Bunun için de kurucusu olmakla onur duyduğumuz ve ahirete yönelik beklentilerimize temel teşkil eden amellerimizi, vakıf medeniyetinin temeli olan vakıf bilincini bir gelecek tasavvuru olarak kuşaktan kuşağa aktarmak olacaktır.